

Marléne Johansson
Göteborgs universitet
Institutionen för slöjd
och hushållsvetenskap

Dagboksmetod; kvalitativ analys och tolkning

Abstrakt

Inför genomförandet av Skolverkets nationella utvärdering (NU) i grundskolan 1992 diskuterades vikten av ge autentiska uppgifter. Utöver enkätformulär genomförde man i slöjden en av de få processtudier inom projektet. Syftet med dagböckerna var att med elevers och lärares egna ord ge en rikare och mer nyanserad bild av arbetet i slöjdsalen, att utvärdera slöjdprocessen samt att låta elever och lärare beskriva den normala slöjdundervisningen under en reguljär tioveckorsperiod utan att sätta eleverna i en traditionell provsituation. Efter en kvalitativ analys tog olika dimensioner form i kategorier. Elever och lärare har rikligt skrivit om sin slöjd-undervisning och dagböckerna blev en självreflektion av eget utfört arbete. I flera sammanhang har slöjdens metod att utvärdera med dagboksanteckningar tagits upp som exempel. **Sökord:** slöjd, dagbok, utvärdering, forskningsmetod, kvalitativ analys, reflektion.

Marléne Johansson
Göteborgs universitet
Institutionen för slöjd
och hushållsvetenskap

Dagboksmetod; kvalitativ analys och tolkning

Inför genomförandet av den nationella utvärderingen i grundskolan (NU) diskuterades vikten av ge autentiska uppgifter. Utvärderingen syftade till att ge en bild av hur läroplanens intentioner kom till uttryck i undervisningen samt att ge en uppfattning om elevernas kunskaper, färdigheter och attityder. Genom att låta alla ämnen vara med i utvärderingen blev nya metoder att mäta och undersöka intressanta. Utöver enkätformulär genomförde man i slöjden en av de få processtudierna inom projektet. I processtudien avstod man från ett traditionellt prov och lät istället elever och lärare föra dagboksanteckningar under tio veckor (Johansson, 1994).

Nya ansatser

De "praktiska" ämnena fick en ovanlig uppmärksamhet från centralt håll dels för att de för första gången fick vara med i nationella studier och dels för att de tillförde nya utvärderingsformer. I flera sammanhang togs slöjdens sätt att utvärdera med dagboksanteckningar upp som exempel (Skolverkets rapport nr 28, 1993 s. 50-52). Molander (1994) uppmärksammar speciellt de två NO-rapporterna samt slöjdens utvärdering och anser att de är de intressantaste, att de inte endast består av traditionella skoluppgifter och att de innehåller en uttryckt och reflekterad kunskapssyn.

Slöjden visade sig även i utvärderingens huvudrapport (Skolverket, 1993) vara ett ämne som eleverna hade en mycket positiv inställning till. Eleverna tycker att slöjden är rolig och viktig. De tycker också att man trivs, upplever engagemang och glädje. Eleverna anser också att man lär sig arbeta självständigt och lösa problem. Slöjden är ett av de ämnen i utvärderingen där man anser sig kunna vara

med och påverka (Skolverket, Huvudrapport 1993, s 15-17) (Skolverket, Truedson 1993, 89-94). En annan prestation med utvärderingen är att ämnena slöjd, musik, idrott och hemkunskap har blivit insläppta i en större politisk och vetenskaplig offentlighet och för upplevelsen av legitimitet i den offentliga debatten (Lander, R. m fl, 1994, s 47).

Dagböcker

Att skriva dagbok är något man tidigt gjort i olika kulturer. Dagböcker kan ha karaktären av journal, arbetsbok, bondedagbok, borgerlig dagbok, kvinnodagbok, litterär dagbok, reflekterande dagbok och resedagbok (Svenske, 1993). Dels kan man skriva dagbok utan avsikt att någon annan skall läsa den och dels kan man använda dagböcker för att låta människor skriva om sådant som kan vara av intresse att undersöka (Patel, 1994). Dagboksskrivning är inte så vanligt förekommande i undervisningssammanhang. Analyser av dagböcker i vetenskapliga rapporter har mer ingående behandlat enskilda dagböcker. I skolan har lärare låtit elever skriva dagbok under exempelvis lektioner i svenska och oftast runt ett bestämt tema. Processinriktad skrivning har aktualiserats under de senaste åren. I böcker som *Write to learn* (Murray, 1987) och *Problem solving strategies for writing* (Flower, 1989) beskrivs skrivandet som disciplinerat tänkande och ett sätt att förstå sitt tänkande genom skrivprocessen. Personen som skriver blir medveten om sina tankar och kan göra planer, organisera sina idéer och analysera dem. Vygotsky (1992) menar att skriftspråket kräver en större medvetenhet än det talade språket och att det skrivna ordet har ett större värde än det talade i kommunikation med andra.

Dagboksmetod

När funderingar började om att använda dagboksskrivning i slöjd som en utvärderingsmetod var det först förenat med en viss osäkerhet om elever skulle kunna verbalisera praktiskt arbete. I utprovningen av utvärderingsinstrumentet visade det sig att det fungerade långt över förväntan. Skulle det gå att få veta något om

hur undervisningen i slöjd uppfattades av eleverna? En ansats var att försöka ge så få instruktioner som möjligt för att eleverna skulle kunna beskriva sitt arbete i slöjdsalen så fritt som möjligt. I den kvantitativa undersökningen med bearbetningen av elevernas enkätsvar hade eleverna i de flesta frågor fått fylla i färdiga svarsalternativ. Vissa av enkätfrågorna var öppna för egna kommentarer som fördes över till kategorier vid bearbetningen. Det fanns en stor nyfikenhet om hur elever och lärare med egna ord genom dagboksanteckningar skulle skriva om sin slöjd.

Syftet med dagböckerna var att med elevers och lärares egna ord ge en rikare och mer nyanserad bild av arbetet i slöjdsalen, att utvärdera slöjdprocessen samt att låta elever och lärare beskriva den normala slöjdundervisningen under en reguljär tioveckorsperiod utan att sätta eleverna i en provsituation. Eleverna fick berätta om vad de gjort, vilka problem de stött på och hur de löst dessa, hur de trivs och vad de trodde att det berodde på. Exempel på dagboksanteckningarna presenteras i slöjdens huvudrapport (1993), medan resultatet från de fördjupade studierna av elevers och lärares dagboksanteckningar i slöjd presenteras i rapporten *Slöjdprocessen - Arbetet i slöjdsalen. Dagboksanteckningar*. (Johansson, 1994).

Dagböckerna blev till en självreflektion av eget utfört arbete. I Donald Schöns bok *The Reflective Practitioner* (1983) menar Schön att praktikerns kunskap kan utvecklas först om den tydliggörs för personen själv. Att skriva ner och på så sätt ta ställning till sitt arbete i slöjdsalen, kan därför för eleven - men också för den som får ta del av dagboksanteckningarna - göra att man börjar reflektera över vad/hur och varför man handlar som man gör.

Efter NU-undersökningen har det i flera sammanhang visat sig att många lärare i slöjd använt sig av dagboksskrivning i slöjd som ett utmärkt sätt att utvärdera sin undervisning på. Innehållet i dagböckerna har även uppmärksammats av personer som inte varit så insatta i slöjdämnet vad gäller exempelvis elevernas förmåga att lösa problem och hur arbetet i slöjdsalen kan se ut.

Analys och tolkning

Urvalsförfarandet i NU-undersökningen var riksrepresentativt även för slöjdens del. Ur det riksrepresentativa urvalet fick sedan 200 elever med lärare deltaga i en delstudie med dagboksskrivning. Det går inte med säkerhet att säga att de variationer som framkommer i dagboksstudien kan generaliseras till hela populationen. Men då dagboksstudiens grupp inte i något avseende avviker hur man svarat på enkätfrågorna jämfört med det stora urvalet, skulle förmodligen de variationer som framkommer i dagböckerna gå att finna även om hela den riksrepresentativa gruppen hade skrivit dagbok.

Analyserna gjordes utifrån 1614 dagboksanteckningar som blev resultatet av tio veckors dagboksskrivning. Några slöjdgrupper hade slöjd varannan vecka, friluftsdagar och frånvaro på grund av sjukdom var annat som inrymdes under tioveckorsperioden. Jag bekantade mig först med materialet och läste helt ostrukturerat. Redan efter att ha läst ungefär en fjärdedel av dagböckerna skapades en ganska god bild över hur materialet såg ut. När alla variationer börjar upprepa sig kan detta uttryckas med att utfallsutrymmet är fyllt (Larsson, 1986). Olika dimensioner tog form i kategorier. Kategorierna jämfördes med varandra för att likheter och skillnader skulle framträda. Om nya kategorier framkom analyserades samtliga dagbokstillfällena på nytt. Eftersom ett av syftena med processtudien var att bättre kunna utvärdera slöjdprocessen var detta det första jag sökte efter vid upprepande genomläsningar. Dagböckernas delar och helhetsbild framkommer väl i rapporten (Johansson, 1994). Beskrivningskategorierna går lätt att igenkänna i själva datamaterialet, men förmodligen går det att analysera vidare exempelvis i texter som hör till kategorien "övrigt". Kategorier som man kunde förväntas finna i materialet, exempelvis könsskillnader, fick förkastas då det i analysarbetet inte gick att utläsa om skillnaderna berodde på kön eller på slöjdartsskillnad. Trots att det skrivits tre rapporter om slöjdens utvärdering innehåller det insamlade datamaterialet fortfarande information till fortsatta analyser.

Kategoriseringen utfördes intuitivt baserat på min kännedom om verksamheten (Johansson, 1994 s. 6). Ödman (1979) menar att förståelsen är "kunskap och inlevelse i förening" och att förståelsen berör oss på ett annat sätt än förklaringen. Jag försökte läsa dagböckerna med en respekt för den förförståelse som jag hade för verksamheten. Här gällde det att ha respekt för vad som stod i texten och hur jag tolkade den. Dels hade jag ju med min erfarenhet från slöjdundervisning en möjlighet att förstå det elever och lärare skrev om, men samtidigt försökte jag tänka på att denna förförståelse kunde uppvisa rigiditet, att jag på förhand hade bestämt mig för vad jag ville förstå och tolka detta i förutbestämda banor. För att nå kunskap måste man försöka upptäcka sina egna tolkningsramar och komma till insikt om sina egna tankar. I redovisningen avrapporteras resultaten med elever och lärares egna ord i direkta citat. Jag försökte att se helheten i varje dagbok men jag försökte också genom kategoriseringar med citat beskriva budskapet i texterna. En viss helhetsbild över varje slöjdgrupp utfördes också (Johansson, 1994 s. 43 ff.).

Kvalitativ metod

I några avseenden skedde även en kvantitativ analys av dagböckerna. Dels räknades antal dagbokstillfällen, gruppstorlekar, flickor/pojkar och dels räknades antal ord i varje dagbokstillfälle. Detta utfördes för att kunna bilda en uppfattning om variationerna i den enskilde elevens dagbok och i gruppens dagböcker.

Med kvalitativ forskning är målet att försöka uppfatta egenskaper, företeelser, upplevelser och uppfattningar så nära som möjligt. Genom att intervjua kan man försöka komma underfund med hur människor uppfattar något, att låta personer skriva får de ta ställning i det skriva ordet och genom att dessutom observera eller exempelvis videoinspela personer kan man få reda på vad som faktiskt sker. En sak är att genom intervju säga vad man tycker och uppfattar att man gör, en annan sak är hur man agerar, vad som faktiskt sker. Varje person är unik och i kvalitativ forskning är man inte så intresserad av om det undersökta går att generalisera. Oftast

specialstuderar några få personer med exempelvis djupintervjuer eller noga analyserade observationstudier.

I den fördjupade och jämförande analysen *Slöjd - Slöjdprocessen - om arbetsformer och kunskap* (Skoverket, 1994) blev de analyserade dagböckerna intressanta tillsammans med enkätmaterial. I den första enkäten hade eleven svarat på ett visst sätt på frågorna, för att sedan ta ställning genom att själv skriva i sina dagböcker och slutligen därefter på nytt svara på fler frågor i en uppföljande enkät i direkt anslutning till dagböckerna. Här kompletterade det kvantitativa materialet den kvalitativa undersökningen på ett intressant sätt för att mer grundläggande kunna utvärdera slöjdens komplexa verksamhet.

Att utvärdera slöjdundervisning är inte något som går att göra vid ett och samma tillfälle. Därför pågick dagboksstudien under en tioveckorsperiod. Det var inte heller nödvändigt att alla elever skulle vara i färd med att påbörja sina slöjdarbeten exempelvis i början av terminen. Istället utvärderades verksamheten som den såg ut just då under en reguljär tioveckorsperiod av terminen. Eleverna skrev sina dagböcker på slöjdlektionen dvs i den autentiska miljön.

Referenser:

- Johansson, M. (1994). *Slöjdprocessen. Arbetet i slöjdsalen. Dagboksanteckningar*. Rapport. Institutionen för slöjd och hushållsvetenskap, Göteborgs universitet.
- Lander, R. m fl. (1994). *Den nationella utvärderingen av grundskolan 1987 - 1994. Synpunkter och empiri om intern debatt och lokal användning*. Rapport nr 1994:14. Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet.
- Larsson, S. (1986). *Kvalitativ analys - exemplet fenomenografi*. Lund: Studentlitteratur.
- Molander, B. (1994). *Den nationella utvärderingen av grundskolan: synlig och dold kunskapsteori*. Rapport. Skolverket.
- Murray, D. (1987). *Write to learn*. New York: Cbs College Publishing.
- Patel, R. (1994). *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.

- Schön, D. A. ((1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. New York: Basic books.
- Skolverket, (1993). *Slöjd. Huvudrapport*. Skolverkets rapport nr 24. Stockholm: Liber Distribution. (Medförfattare)
- Skolverket, (1993). *Vad kan vi lära av NUI?* Skolverkets rapport nr 28. Stockholm: Liber Distribution.
- Skolverket, (1994). *Slöjdprocessen - om arbetsformer och kunskap*. Skolverkets rapport nr 58. Stockholm: Liber Distribution. (Medförfattare)
- Skolverket, (1993). *Vad händer i skolan?* Stockholm: Liber Distribution.
- Svenske, J. (1993). *Skrivandets villkor*. En studie av dagboksskrivandets funktioner och situationella kontexter utgående från Backåker Eriks dagbok 1861 - 1914. Doktorsavhandling. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Vygotsky, L. (1992). *Thought and Language*. Reviderad av Alex Kozulin. London: The MIT Press.
- Ödman, P-J. (1979). *Tolkning, förståelse, vetande*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.